

Живка КОЛЕВА-ЗАТЕВА

МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ЕТИМОЛОГИЗАЦИЯТА НА ЗВУКОСИМВОЛИЧНА ЛЕКСИКА¹

This paper proposes a procedure for the recognition and investigation of the words of synesthetic sound-symbolic origin in etymology. Since some features of the sounds are changing according to the phonetic laws in language evolution, reduplication is considered to be the most reliable criterion in the recognition of these kinds of words. In establishing the groups of cognates between the words of sound-symbolic origin one should take into consideration their peculiar formal and semantic variation and the possibility of independent origin of words with similar forms and meanings.

на светлата памет на проф. Москов

Етимологичните речници са длъжници на звукосимволичните думи. Поради използването на неподходяща за тяхното изследване методика, основана на сравнително-историческия метод, с догматично прилагане на фонетичните закони, те попадат сред лексикалните единици, които се сочат като неясни или получават незадоволително обяснение. Често звукосимволизмът просто се избягва. Получава се парадокс: днес, когато никой не оспорва неговото съществуване² и вече е ясно какво е мястото му в еволюцията на езика като разновидност на звукоизобразителността³, в етимологичните речници думи със звукосимволичен произход почти отсъстват. С характерната си експресивност видният етимолог-теоретик Я. Малкел отбелязва, че тъй като звукоизобразителността

не показва „необходимата прилежност и предсказуемост („регулярност“) ... към нея се отнасят или с чувство на обърканост, раздразнителност, или пресметлива индиферентност” [Malkiel 1990: 1].

Сред българските лингвисти пръв от звукосимволичната лексика с оглед на нейното образуване е привлечен М. Москов [Москов 1964; 1969]. Трябва да подчертаем, че изследванията на българския учен са осъществени във време, когато скептицизмът към звукосимволизма е бил в апогея си, и това ги прави още по-значими за лингвистиката.

В монография, чиято цел беше формулирането и систематизирането на теоретичните постановки и изследователските похвати и процедури, на които трябва да се основава етимологизацията на лексиката със звукосимволичен произход, както и разпознаването на славянска звукосимволична лексика, открихме немалък брой славянски лексеми, за които може да се предположи звукосимволичен произход. Така достигнахме до извода, че звукосимволичната лексика може да бъде разпознавана и изследвана в етимологичния анализ, въпреки че съществуват редица трудности, които произтичат от нейното естество. Наложил се и изводът, че тази лексика не е чужда на славянските езици, както догматично се смята, дори напротив, за много от съвременните славянски лексеми със значения, лишени от образност и експресивност, хипотезите за звукосимволичен произход са единствено възможни [Колева-Златева 2008]. В настоящото изследване ще се спрем на изведените по дедуктивен път постановки относно процедурата на анализ на звукосимволичната лексика, които ще оптимизираме чрез изводите, направени по индуктивен път при изследване на многобройния езиков материал, за който предположихме звукосимволичен произход.

Тъй като методиката на едно изследване се определя от спецификата на самия обект, определянето на методиката на етимологичния анализ на лексиката със звукосимволичен произход като изходна база трябва да има съобразяването с нейните специфични особености.

Специфика на звукосимволичната лексика

Въз основа на огромен корпус от съвременни примери от различни езици е установено, че „в основата на номинацията на звукосимволичните думи могат да стоят признаци на обектите, възприемани в коя да е сензорна модалност на човека (разбира се, без слуховата, в този случай става дума за звукоподражание): това могат да бъдат признаци, възприемани чрез зрението, обонянието, вкуса, осезанието, органичните усе-

щания (подчертано от мен: Ж. К.-3.)” [Воронин 1982: 88]. Връзката между звуковата форма на звукоимовичната дума и нейното незвуково значение се основава на синестезията (или синестемията)⁴. Звукоимовичната както и звукоизобразителната лексика като цяло, към която тя принадлежи заедно със звукоподражателната лексика, се характеризира с емотивност и експресивност [Воронин 1982: 89; Левицкий 1994: 30; Besnier 1990: 423–424], образност [Блумфилд 1965: 162; Воронин 1982: 89], конкретност (отсъствие на хипоними) [Воронин 1982: 89; Childs 1994: 188], семантична дифузност [Колева-Златева 2004: 25, 2008: 90; Vodomo 2006: 207], използване в устните регистри на езика [Nuckolls 1996; Kilian-Hatz 2001: 155–156], споделяне с жестовете на обща паралингвистична категория [Childs 1994: 181; Kunene 2001: 183–184], изпълняване на „драматична функция”, за която е характерно „въвличането”⁵ на говорещия и слушащия в обозначаващото събитие [Nuckolls 1996: 80; Kilian-Hatz 2001: 156], креативност на индивида, който може свободно да видоизменя съществуващите звукоизобразителни думи и да създава нови такива [Mikone 2001: 204], морфологична хипераномалност [Воронин 1982: 89; Childs 1994], образуване чрез редупликация [Поливанов 1968: 301–302; Воронин 1982: 89; Vodomo 2006: 212], фонетична аномалност, проявявана чрез нетипична фонемна дистрибуция [Vértes 1965: 161, Joseph 1987: 5], използване на специфични фонемни (обикновено заимствани) [Malkiel 1990: 158], относително формално еднообразие, фонетична хипервариативност [Воронин 1982: 89]. По-подробен преглед на признаците на звукоимовичните думи вж. в [Колева-Златева 2008: 54–76]. Аномалността е смятана за най-ярка характеристика на звукоимовичните думи. За тях е отбелязвано, че се държат като „езикови бунтари” [Kunene 2001: 183], които „не се спогаждат с фонетичните закони” и проявяват „семантични капризи” [Абаев 1986: 20]. Установено е също, че обикновените и звукоизобразителните думи имат различен невролингвистичен статус. Първите, като сигнали с опосредствана връзка между форма и значение (базирани на фонемни опозиции), се обработват от лявото полукълбо на мозъка, а вторите, като сигнали с пряка връзка между форма и значение, – от дясното полукълбо [Якобсон 1985]. Затова е напълно естествено и в езиковата еволюция те да имат различно поведение и да не могат да бъдат изследвани чрез едни и същи методи.

Задачи на етимологизацията на звукоимовичната лексика

Централна задача на етимологичния анализ на звукоимовичната дума е нейното разпознаване като фонетично мотивирана дума, чиято

звукова форма първоначално е създавала представа за незвуков образ. От решаването на тази задача зависи и решаването на останалите задачи на нейното етимологизиране, а именно: (1) определяне на заимствания или изконния характер на думата; (при хипотеза за изконен характер на думата) (2) определяне на нейното етимологично гнездо и (3) времето на възникване, (4) реконструкция на формата на думата и определяне на етапите на нейното изменение, (5) семантична реконструкция, в това число определяне на мотивиращия признак и уточняване на междинните звена на семантичен развой.

Когато идентифицира звукосимволичния произход на дадена дума и знае какви свойства притежава новообразуваната звукосимволична дума, етимологът ще знае също какво първоначално значение и каква първоначална звукова форма може да предположи за реконструирания етимон, с какви особености може да се характеризира неговото развитие, как се проявяват родствените връзки между неговите наследници, какви трудности могат да съществуват при решаването на тези задачи.

Разпознаване на звукосимволичния произход на думата

В своята еволюция много звукосимволични думи са способни да „замаскират“ своя произход и да се смесят с обикновените думи, придобивайки техните функционални, формални, структурни и семантични свойства. Това е свързано с естествения стремеж на единиците на езика да се освободят от изначалната си мотивираност и да се превърнат в обикновени конвенционални деетимологизирани обозначения, защото произволността на езиковия знак е предпоставка за свободата на неговото развитие (относно тенденциите на развитие на езиковия знак вж. [Журавлев 1976: 20]). В конвенциализираните звукосимволични думи „отчетливото лексикално значение прави ненужно осъзнатото търсене на символиката на звучене и тя придобива латентен характер, скривайки се от вниманието не само на носителя на езика, но и на изследователя“ [Журавлев 1974: 142]. С. В. Воронин отбелязва, че „маскировката“ на звукоизобразителната природа на думата е „основната обективна причина за недостатъчната разработеност на звукоизобразителните (дескриптивните) етимологии“ [1982: 151].

Затова не всички от посочените признаци на звукосимволичните думи могат да бъдат използвани за разпознаване на денатуризираните от тях. Така в процеса на своята еволюция звукосимволичната дума може да загуби своята „драматична“ функция и контекстна обусловеност,

да проникне и в писмените регистри на езика. Денотативният компонент в нейната семантика може да започне да играе по-важна роля до достигане на пълното доминиране над конотативния компонент, като е възможно и пълното угасване на последния. Звукосимволичната дума може да загуби първоначалната си семантична дифузност и да придобие напълно структурирано лексикално значение. В рамките на определена семантична категория може да започне да изразява понятие от по-висок ред, с което да се съотнасят субординатни понятия (в традиционната терминология – да има хипоними). Звукосимволичните думи могат да се адаптират към граматичната система на езика, като придобият специални афикси, отнасящи ги към определени граматични класове, и така да загубят първоначалната си морфологична аномалност. Необичайните фонемни или дистрибуция в даден по-късен период от развитието на езика могат да станат напълно обичайни. В резултат на регулярни фонетични промени, на които в известна степен се подчиняват и фонетично мотивираните думи по пътя към своята закономерна конвенциализация, може да се загуби символиката, базирана на звученето на едни или други звукове и звукови комплекси. Ср. например със загубата на лабиалността от гласните фонемни и веларите в ранния праславянски (**ū* > **y*; **u* > **ъ*; **ō* > **a*; **k^w* > **k*; **g^w*, **gh^w* > **g*), загубата на ринезма в следпраславянската епоха и др. За символизиращата функция на лабиалността и назалността, ако такава е проявена, вж. [Воронин 1982: 98–102; Malkiel 1990: 159, 45]. Затова етимологизацията на звукосимволичната лексика само въз основа на съобразяването със символната функция на конкретни звукове (вж. такъв подход във [Воронин 1990]) има ограничени възможности. В статията, посветена на съобразяването с иконичните елементи в етимологичните изследвания, където се спира основно на символиката на конкретни звукове, Джоузеф прави извода, че „иконичността и етимологията не са естествено противопоставени една на друга”, но отбелязва също така, че е „важно да бъдем реалисти и дори в известна степен песимисти относно приложимостта на подобни методи като цяло” [Joseph 1987: 21]. Стремещт на всяка цена да се търси в звука значение може да доведе до такива трудно доказуеми твърдения като това, че в английски съгласният звук *b* се свързва иконично с представата за оказване на натиск върху бариера и нейното пробиване, илюстрирано чрез англ. *birth*, *bear*, *baby* [Magnus 2001: 182]. Дори да допуснем, че в първите две думи това е възможно, за *baby* е безспорно, че е детска бълболна дума. Освен това етимологизацията, базирана преди всичко на симво-

ликата на конкретни звукове, съдържа известен риск и поради нееднозначността на самата символизация. Например относно символизирателната функция на високочестотните предните гласни [i, e] е отбелязвано свързването с представата за нещо малко [Ohala 1994: 340–341], а и нещо ярко [Vaugh 1993: 74]; на нискочестотните задни гласни [a, o, u] – с представата за нещо голямо [Ohala 1994: 340–341], а и нещо тъмно [Vaugh 1993: 74]; на лабиалните задни гласни [o, u] – с представата за нещо заоблено, топчесто, изпъкнало [Воронин 1982: 98–102] и др.

От всички признаци на звуко-символичните думи от диахронна гледна точка най-устойчив и следователно най-надежден за тяхното разпознаване се оказва редупликацията. Като структурен признак тя най-трудно се подлага на „маскировка”. Ако в дадена дума е налице редупликация и няма възможност тя да получи морфологична трактовка, нейната функция в думата може да бъде словообразователна, а думата – фонетично мотивирана. Ако се наблюдават паралелни случаи на изразяване на едно и също значение (или значения, изводими от едно също изходно значение) от форми, съдържащи редулицирани звукови комплекси, този факт може да свидетелства за пряката връзка между формата и значението на думите, т.е. за звукоизобразителност. Такива допълнителни факти, като формална вариативност, разнообразие на значенията, изразявани от една и съща форма или близки форми с редупликация, подкрепят хипотезата за звукоизобразителен произход на думата. И ако няма основание за предполагане на звукоподражателна мотивираност, за връзка между звукова форма и „звуково” значение, то може да се предположи звуко-символична мотивираност, основана на синестезия (или синестемия). Ср. например формално-семантичния паралелизъм на такива славянски названия на малки топчести предмети, като рус. диал. *га-гáр-ышки* ‘малки топчета’ [СРНГ, VI: 89], бълг. диал. *кар-кал-éга* ‘шишарка’ (цит. по [БЕР, II: 248]), *nú-пол-ец* ‘валчесто тяло’ [Геров, IV: 398], срхр. *bu-bul-ica* ‘взел в прежда’ [RJA, I: 702]; названия на големи, груби предмети, като укр. диал. *бам-бур-á* ‘едър груб предмет’ (цит. по [ЕСУМ, I: 131]), чеш. *bat-bul-a* ‘кръгло лице; дебела буза’ (цит. по [ЭССЯ, II: 231]), бълг. *núм-пал-ица* ‘голям камък’ (цит. по [БЕР, V: 852]); криви предмети, като бълг. диал. *кър-кол-ица* ‘лъкатушна линия’ (цит. по [БЕР, III: 206]), разг. *гер-гел-ици* ‘нечетливо писмо’, рус. диал. *го-гúл-ечка* ‘огънатият край на бастун’ [СРНГ, VI: 265], доллуж. *ko-kul-ka* ‘кукичка на въдица’ [Мука, I: 654]; ритмични колебателни движения, като бълг. диал. *тън-тúр-кам* ‘клатя’ [Петков 1974: 145], рус. диал. *гú-*

гал-а ‘люлка’, *гѹ-г-аться* ‘люлея се’ [СРНГ, VII: 198], чеш. диал. *bambul-ati* ‘клатя, люлея’ (цит. по [Machek 1971: 44]) и др. Наблюдаваният формално-семантичен паралелизъм между форми с пълна (Cᵣ-Cᵣ-, CVR-CVR-, CV-CV-) или непълна редупликация (CV-CVR-, CV-Cᵣ- или Cᵣ-C-, CVR-C-) може да бъде обяснен с иконичността на названията, чиято форма в момента на създаването им се е свързвала с незвуков образ. Тяхната семантика се е формирала на базата на иконичността на самите звукове и иконичността на редупликацията, за която в парадигмата на когнитивната лингвистика е доказано, че се свързва с образите на бебето (защото редупликацията характеризира речта му), повторението (защото повторението на даден звуков комплекс може да имитира повторението на дадено събитие) и множествеността (защото наличието на повече от един звуков комплекс може да имитира идеята за множественост). От тези иконично обозначаващи образи чрез семантично развитие по правилата на радиалната категория чрез когнитивната операция инференция се създават други значения, например: ‘бебе’ > ‘малък топчест предмет’; ‘множественост’ > ‘нещо разпростряно’ > ‘нещо голямо’; ‘множественост’ > ‘нещо разпростряно’ > ‘нещо нееднородно’ > ‘нещо криво’ и т.н. (вж. по-подробно [Regier 1998: 887–889; Колева-Златева 2008: 246–254]).

Разбира се, редупликацията в известна степен може да се подлага на „замаскиране”. Това е възможно, първо, заради извършване на дисимилационни изменения на повтарящите се звукове с цел облекчаване на артикулацията (Ср. например: белорус. *бѹр-бал-ка*, *бул-дыр*, *бур-дыр* ‘водно мехурче’ [Байкоў-Некрашэвіч] – последните две форми с дисимилационни изменения на консонантите по място на образуване: *б – б* > *б – д*; пол. диал. *gi-gl-ac* ‘гъделичкам’ [SiGP], бълг. *гъ-дел* (цит. по [БЕР, I: 299]) – втората форма с дисимилация на консонантите по място на образуване: *г – г* > *г – д*; пол. *gal-gan*, диал. *gal-kun* ‘дрипав парцал; вещ без стойност; стара дреха’ [Karłowicz–Kryński–Niedźwiedzki, I: 798] – втората форма с дисимилация на консонантите по звучност/беззвучност: *g – g* > *g – k*). Освен това редуплицираните звукове, попадайки в различно обкръжение, се подчиняват на действието на различни фонетични закони и еволюират различно (Ср. например: бълг. диал. *кур-чел-йбаам се* ‘люлея се’ (цит. по [БЕР, III: 151]); *к – к* > *к – ч* (пред *е*)). Затъмняването на редупликацията може да се извърши и заради незакономерни фонетични промени във връзка с емотивността, експресивността на звукоимволичните думи (Ср. например: бълг. *шій-кал-ка* ‘плод на хвойнови рас-

тения', *ши-кл-а* 'шишарка' [Геров, V: 580] – форма с експресивна палатализация $k - k > k' - k$, осъществена още в предпраславянската епоха с последвала промяна $s - k > š - k$; укр. диал. *ган-гъл-ики* 'топчета от изпражнения в козина', *гѳн-дзуль* 'сплъстено топче в козина', *гѳн-дзиль*, *гѳн-дзурь*, *гѳн-дзур-я*, *гѳн-зель*, *гѳн-зиль* също (цит. по [ЕСУМ, I: 467, 560]); бълг. диал. *чу-к-а* 'голяма подутина по тяло от удар' [Стойчев 1965: 303] – форми с експресивна палатализация на редуплицирания консонант и последвала палатализационна промяна: $g - g > g - g' > g - (d)z$; $k - k > k' - k > ч - к$).

За иконичността на звукоимвличната дума може да свидетелства и нейното формално сходство със звукоподражателни думи. Ср. бълг. диал. *гѳ-гр-я* 'къдря' и *гѳ-гр-я* 'говоря' (цит. по [БЕР, I: 298–299]); пол. диал. *та-мл-а́с* 'ровя в нещо; обличам се небрежно' и *та-мл-а́с* 'говоря неясно' [SGP, III: 108]; рус. диал. *ко-кл-я́чить* 'правя нещо лошо, майстроая как да е, човъркам' и *ко-кл-я́чить* 'говоря глупаво' [СРНГ, XIV: 90]; рус. диал. *кѳл-ч-и́ть* 'куцам' и *кѳл-ч-и́ть* 'говоря' [СРНГ, XIV: 203]; бълг. диал. *кѳ-кер* 'с изпъкнали очи', *раз-кѳ-кѳр-я се* 'разкраща се; лягам на земята опънати настрана ръце и крака' и *кѳ-кер-я* 'говоря, бърборя с висок и креслив глас' (цит. по [БЕР, II: 318]) и др. Дадените примери трябва да се разглеждат не като доказателство за звукоподражателен произход на думите с „незвукоподражателни“ значения, а преди всичко като свидетелство за възможностите на оноματοпеята. Количеството на съчетанията от звукове, които играят роля на редупликанти в оноματοпеичните названия, е ограничено. Може да се мисли също, че понякога звукоподражателни думи стават формални образци за създаване на звукоимвлични думи. Не е без значение и това, че и едните, и другите са експресивни и/или емотивни думи. За такава възможност свидетелстват случаите на формално съвпадане на звукоимвлични думи със заимствани звукоподражания. Ср. например бълг. диал. *лан-гѳр-ица* 'лоша храна', *лун-гур-дия* също, за които е налице формално съвпадане със заетото от турски звукоподражателно междуметие *лангѳр-лангѳр* 'звукоподражание на шум' (цит. по [Москов 1969: 479], който отбелязва, че не е ясно, в какво именно се състои звукоподражателната същност на лошата храна).

Идентифицирането на звукоимвличния и въобще звукоизобразителния произход на дадена изследвана дума има като следствие различната трактовка на понятието диахронно тъждество на морфемата (в

дадения случа на коренната), което е базово понятие в етимологията и въобще в сравнително-историческото езикознание.

Трактовка на понятието „диахронно тъждество” относно звукоимвличните морфеме

Две морфеме са диахронно тъждествени, ако са резултат от различна еволюция на една и съща морфема, употребявано по-рано, или представляват различен етап от нейното развитие. Диахронното тъждество на морфемите на думите, които са арбитрарни знаци, се доказва въз основа на прилагане на сравнително-историческия метод с цялата съвкупност от формулираните фонетични закони (относно езиковата форма) и фактите на семантичната типология (относно значението). Само съвместното прилагане на критериите на формалната и семантичната реконструкция е способно да идентифицира морфемата, да разграничи случаите на древна омонимия. Ще отбележим, че именно относно арбитрарните знаци на езика е установена безизключителността на фонетичните закони, която се превърна в основен постулат на историческата лингвистика.

За корените на фонетично мотивираните думи, за които е доказан (1) специфичен невролингвистичен статус, (2) първоначална формална и семантична дифузност, (3) емотивност и експресивност, водещи към формална и семантична вариативност, заедно с установената (3) креативност на индивида, който може свободно да видоизменя формата на звукоизобразителната дума за изразяване на допълнителна експресивност, емотивност, а също (4) съпротивата на формалните промени поради иконичността на звуковата форма, диахронното тъждество не може да бъде доказано чрез сравнително-историческия метод с прилагане на безизключителните фонетични закони. Именно затова в руслото на младограматическите традиции звукоизобразителната лексика не е могла да бъде изследвана и това е довело до нейното игнориране. Както отбелязва В. И. Абаев в своята програмна статия, посветена на етимологията, при изследване на формалната еволюция на звукоимвличните думи се изисква „по-гъвкав подход” към фонетичните закони [1986: 16]. Трябва да подчертаем, че този по-гъвкав подход не означава волунтаризъм и неаргументирано пренебрегване на научните правила за изследване на езиковата форма в диахрония. Тези правила обаче са формулирани въз основа на наблюдения над еволюцията на обикновените, арбитрарните знакови единици. При звукоизобразителните елементи на езика действат други правила. Правило на развитието на звукоизобра-

зителната дума е именно нейната нерегулярност, различаване от обикновените думи. И тази нерегулярност има своите предпоставки, които са от невролингвистично, прагматическо и семиотично естество. Ще отбележим, че като ненаучен може да се определи именно подходът, при който етимологът догматично се придържа към безизключителните фонетични закони, когато изследва етимологията на звукоизобразителни думи. Трябва да подчертаем, че всички нарушения на нормите на формалната и семантичната еволюция от стана на звукоизобразителната лексика се осъществяват във време, когато тяхната иконичност и емотивност са все още живи. Нарушавайки еволюционните норми още в зората на своето съществуване, наследниците на един и същ дифузен звукоизобразителен етимон губят регулярните съответствия помежду си, доказвани от строги правила. Затова диахронното тъждество на родствени звукоимовни морфеми трябва да се приема съвсем общо, с допускане на известни отклонения и реконструкция не на фонемите, а на фонемотипове, описвани чрез артикулационните характеристики на фонемите, например преградна устнена (*p/b*), преградна веларна (*k/g*), плавна сонорна (*r/l*), предна гласна (*i/e*) и т.н. От фонемотиповете трябва да могат да бъдат извеждани редуващите се фонемите на звуковата форма на наследниците на звукоимовни етимони. Формалната вариативност на звукоимовните думи, която може да стане предпоставка за установяване на незакономерни (с оглед на фонетичните закони) съответствия между континуантите на един и същ звукоимовен етимон, много добре се илюстрира чрез примери в рамките на един и същ език. Ср. следните редици от думи със съвпадащи или близки значения, които могат да бъдат от звукоимовен произход: лит. диал. *guř-gul-as* ‘възел’, *kuř-kul-as* ‘топче в прежда’; *but-bur-as*, *put-pur-as*, *but-bul-as* ‘пъпка (на растение)’ [LKŽ]; чеш. диал. *bam-bul-ati*, *bam-by-l-ati*, *bom-bol-ati*, *bom-bél-at*, *bum-bul-at* ‘махвам, давам знак с ръка; клатя, люлея’ (цит. по [Machek 1971: 44]); рус. диал. *má-ml-utъ*, *mя-ml-utъ* ‘работя бавно, вяло’ [СРНГ, XVII: 351]; *ха-хул-ка* ‘парцал’, *хо-хол-ье* ‘парцали’ (цит. по [ЭССЯ VIII: 11, 55–56]); рус. диал. (*сестъ на*) *ко-кор-эжски* мн. ч. ‘клякам’, (*сидетъ на*) *ко-кур-ках* мн. ч. ‘клекча’ [СРНГ, XIV: 95, 105]; (*сестъ на*) *ку-кър-ки* мн. ч. ‘клекна’ [СРНГ, XVI: 34], (*сестъ на*) *ку-кур-ки* мн. ч. ‘клекна’ [СРНГ, XVI: 46] и др. Без съмнение тези редици включват думи с диахронно тъждествени корени. Подобни формално-семантични отношения могат да бъдат наблюдавани и между думи от различни езици, които също могат да бъдат диахронно тъждествени.

Ср. например рус. диал. *ny-nop* ‘пришка на тялото’ [СРНГ, XXXIII: 131], *ny-nyr* също [СРНГ, XXXIII: 132], бълг. *ny-nyr-ka* ‘пъпка’ (цит. по [БЕР, V: 857]); доллуж. *bom-bol-ica* ‘продълговат оток’ [Muka, I: 63], горлуж. *bom-bl-a*, *bom-bjel* също (цит. по [Schuster-Šewc, 2: 51]); белорус. *бэм-баль* ‘мехур след изгаряне’, *бам-бал-і* ‘мехури в локвите по време на силен дъжд’ (цит. по [Лаучюте 1982: 36]), укр. диал. *бóm-бель* ‘пришка’ (цит. по [ЕСУМ, I: 228]), пол. *bq-bel*, *bę-bel*, *pe-pel* ‘мехур’, стпол. *bom-bel*, *bq-bol* ‘мехур; кухня в отливка’ [Karłowicz–Kryński–Niedźwiedzki, I: 108], *pq-pyl* мн. ч. ‘мехури по тялото’ (цит. по [Bańkowski 2000, I: 38]), бълг. диал. *бум-бул* и ‘мехури’ [Архив за БДР]; укр. диал. *вер-вел-á* ‘дълъг като върлина човек’, *вер-гел-á* също, *вир-гел а* ‘здравеняк’, *вер-ніл-о* ‘висок непохватен човек’ (цит. по [ЕСУМ, I: 352]), рус. *вер-зіл-а* ‘висок непохватен човек’ [Даль 1955, I: 181] и др.

Диахронно тъждествени могат да бъдат и вариращи звукосимволични форми с пълна и непълна редупликация, каквито нерядко могат да бъдат наблюдавани и в рамките на един и същ език. Ср. бълг. диал. *га-гул’-ка* ‘издигнато място в градина, нива, ливада’ и *гар-гул-ка* също [Стойчев 1970: 162 – 163]; срхр. *mr-moł-ak*, *mr-mł-ac*, *mr-mł-ak*, *mr-mń-ac* ‘попова лъжичка’ и *mr-m-ak* също [RJA, VII: 71–75]; стгр. *кро-ка̀л-η* ‘камъче’ и *кро-к-η* също [Liddell–Scott]; лит. *gar-gal-as*, *gur-gól-as* ‘възел или неравност в прежда’ и *gùr-g-a* също; *gùn-gar-a*, *gun-gur-ys* ‘кривина’ и *gùn-g-a* също [LKŽ]. Формите с пълна редупликация трябва да бъдат смятани за изходни по отношение на паралелните форми с непълна редупликация, които могат да бъдат получени в резултат на изменения, дължащи се на синтагматична икономия.

Въпросът за диахронното тъждество на звукосимволичните морфеми трябва да се решава, като се вземат под внимание и допустимите семантични различия между тях, възможността за семантично развитие от първоначални дифузни значения. В случаите с редупликация трябва да се взема под внимание и ролята на редупликацията във формирането на семантиката (вж. по-горе). Въз основа на семантични и формални критерии като диахронно тъждествени могат да бъдат разглеждани например стпол. *go-gól-ka* ‘млад завръз върху овошка’, пол. *gu-gul-a* ‘плод на малина, още не узрял, леко порозовял’, диал. *gu-gul-ka* ‘неузрял плод на вишна’ [Karłowicz–Kryński–Niedźwiedzki, I: 866, 939], значенията на които могат да бъдат изведени от първоначално по-общо значение ‘малък топчест предмет’, развито от образа на бебето, иконично изобразяван от редуплицираната форма. Формалните различия на думите могат

да бъдат обяснени като дължащи се на закономерната за звукоизобразителните думи формална вариативност. Също и в извежданите от **gro-g'*- (**gor-g'*-), **gre-g'*- славянски и балтийски названия за ‘страшен’ и ‘красив’ (бълг. *грóзен* ‘страшен; грозен’, рус. *грóзный* ‘страшен’, лит. *grazùs* ‘красив’ и др.) могат да бъдат открити диахронно тъждествени корени, за които е възможен семантичен развой: ‘множественост’ > ‘нещо разпространено’ (към разпростиране води наличието на много обекти на много места) > ‘разперване на перата при птиците’ > ‘заплаха’ / ‘красота’.

Въз основа на казаното като диахронно тъждествени могат да бъдат признати редици думи от родствени езици със значения, изводими от едни и същи първоначални дифузни звукоимовични значения, проявяващи разнообразна вариативност, състояща се в различия между гласните и съгласните по определени артикулационни признаци, различия в сонантите, типове редупликация. Ср. следните редици названия:

бълг. диал. бълг. диал. *гѣ-гр-я* ‘къдря’, *гѣ-гр-ав* ‘къдрав’ (цит. по [БЕР, I: 299]), срхр. *гр-гъл-ица*, *гр-гъл-ица* ‘кичур коса’ [РСА, III: 593], *gr-gur-ov* ‘къдрав (за коса)’ (цит. по [Skok, I: 616]), бълг. *ку-кур-áв* ‘къдрав’ (цит. по [БЕР, III: 106]), *ко-кор-úнки* ‘къдрици’ [Стойчев 1965: 179], *ко-крѣ-дав* ‘къдрав’, *ко-крѣ-тка* ‘къдрица’ [Мартинов 1958: 779], *ку-кур-úшкы* ‘къдрици’ [Геров, II: 430]; словен. *ko-kor a* ‘къдрица’ [Pleteršnik, I: 420], срхр. *ko-kòr-av*, *ku-kur-av* ‘къдрав’ [RJA, V: 170, 764]; *кѣ-кр-я* ‘къдря’ (цит. по [БЕР, III: 187]), стчеш. *ku-čer-a* ‘къдрав човек’ [Gebauer, II: 171], рус. *кур-ч-авый* ‘къдрав’, *ку-чер-явый* също [Ожегов–Шведова] и др.;

лат. *can-cer* ‘рак, краб’ [Lewis–Short], стгр. *καρ-κίν-ος* [Liddell–Scott], стинд. *kar-k-ata*, бенгали *kā-krr-ā*, ория *kāñ-karr ā*, *ka-karr-ā*, хинди *ke-krr-ā*, синхалесе *ka-kul-ḷuvā* също [Turner 1966: 142]; рус. диал. *гур-гъл-я* ‘подутина на тялото’ [СРНГ, VII: 238], укр. диал. *гур-гъл-я*, *гур-гъл-а*, *гор-гъл-я* ‘брадавица’ (цит. по [Рудницький, I: 890]), ‘подутина, цигина’ (цит. по [ЕСУМ, I: 623]), бълг. диал. *вѣр-гл-а* ‘цигина на главата’, *вѣр-гъл-ец* ‘подутина...’ [Шклифов 1977: 219], *вѣр-г-а* ‘оток от удар...’ (цит. по [БЕР, I: 209]).

Заради пряката връзка между форма и значение в различни езици и диалекти напълно независимо биха могли да бъдат образувани звукоимовични думи, които изглеждат диахронно тъждествени, т. е. могат да бъдат изведени от един и същ вариращ етимон. В такъв случай става дума за мнимо диахронно тъждество. Затова, когато е налице формално съвпадане на думи, изразяващи едни и същи звукоимовични значения

с общ характер, не може категорично да се твърди, че те са родствени. Ср. например рум. *go-gol-oi* ‘малък топчест предмет’ [DEX], др-гр. γο-γυόλ-ος ‘топчест’ [Liddell–Scott], лит. диал. *gù-gul-as* ‘топче’ [LKZ], за които е възможен независим произход. Разбира се и общият произход на думите не е изключен, но това не може да се твърди с голяма категоричност.

Може да се направи следното обобщение. Диахронното тъждество между звукосимволични морфемии не се проявява по традиционния начин и затова не се разпознава чрез традиционното прилагане на фонетичните закони и фактите на семантичната типология. Вероятността две звукосимволични морфемии да бъдат диахронно тъждествени зависи от комплексната оценка на такива фактори, като степен на родство между езиците, формална близост, семантика (изразяване на специфични или твърде общи значения, възможност за извеждане от първоначално диффузно звукосимволично значение). В същото време при звукосимволичните думи са налице и случаи на мнимо диахронно тъждество.

Разпознаване на заимствания или изконния характер на звукосимволичната дума

Преди да се пристъпи към реконструкцията на етимона на звукосимволичната дума, трябва да се изолира възможността за нейния заимстван характер. Заимстването на обикновена дума се доказва преди всичко чрез синхронното и тъждество с дума от друг език при невъзможност формите на двете думи да бъдат изведени от един и същ етимон чрез прилагане на фонетичните закони. Взема се по под внимание и възможността за фонетична субституция в езика-реципиент както и други критерии: морфологичен, словообразователен, ареален, историко-културен и др. За звукосимволичните както и за звукоизобразителните думи като цяло въз основа на синхронно тъждество извод за заимстване не може да бъде направен. Както беше отбелязано по-горе, заради примарната връзка между форма и значение в различни езици и диалекти независимо една от друга могат да възникнат звукоизобразителни думи, тъждествени формално и семантично. Затова синхронното формално и семантично тъждество на звукосимволични думи в различни езици не е свидетелство за заимстване. Освен това е възможно формалното съвпадане на разноезични звукосимволични думи, наследници на един и същ етимон, да се дължи това, че те не се подчиняват на фонетичните закони поради иконичността и емотивността си. Затова при наличието на синхронно формално и семантично тъждество между думи и корени в

различни езици и диалекти оноματοпеята намалява възможността за заимстване (вж. например [Carnoy 1917: 271], който оспорва мнението на Валде, че лат. *bombus* е земка от гр. *βόμβος* ‘глух звук’ именно с аргумента, че двете думи са оноματοпеични).

Въпросът за определяне на заимствания или изконния характер на звукоизобразителната дума е разгледан в статия на В. Скаличка, посветена на унгарската звукоизобразителна лексика (наречена от автора звукоподражателна). Както и много други автори, В. Скаличка не разграничава двата вида звукоизобразителни думи в зависимост от имитирания чрез звуковата форма образ – звуков или незвуков. Като критерий за разпознаване на факта на заимстване на дадена звукоизобразителна дума авторът сочи точността на предаване на извънезиковия звук чрез звуковата форма на думата. Според автора „думите... които точно предават звука, се повтарят в различните езици”, поради което формалното съвпадане на такива думи не е свидетелство за заимстване. От друга страна, В. Скаличка посочва, че „думите с ниска точност на подражаване на звука повече се различават в различните езици”. Затова авторът смята, че ако е налице формално съвпадане на такива думи в съседни езици, то налице е заимстване [1967: 284–285]. Такъв подход при доказване на заимствания характер на дадена звукоизобразителна дума е оспорим, тъй като е базиран на субективизъм при определяне на степента на сходство между звуковата форма на думата и имитирания от нея звук. Изследователите на звукоизобразителността неведнъж са отбелязвали, че даже за думите, чиято звукова форма създава представа за звуков образ, е характерно неточното предаване на извънезиковите звукове, обусловеност на звуковата форма от фонологичната система на езика (вж. например [Newman 2001]).

Следователно доказването на заимствания или изконния характер на дадена звукоизобразителна дума трябва да се основава на други критерии. Необходимо е съобразяването с всичко известно за същността и функционирането на този тип думи. Например за изконния характер на дадена звукоизобразителна дума може да свидетелства нейната формална и семантична вариативност. Когато такава дума се заимства от друг език или диалект, тя се заимства не във всичките си формални и семантични варианти, а най-често като еднозначна, формално не варираща лексема. Обикновено за приемащия език тя представлява конвенционален езиков знак. Затова при липса на данни за формална и семантична вариативност на дадена звукоизобразителна дума може да се изгради

хипотеза за нейния чуждоезиков произход и тази хипотеза да бъде проверена и с екстралингвистични данни.

Определяне на етимологичното гнездо и времето на възникване на звукосимволичната дума

Определянето на етимологичното гнездо и времето на възникване на звукосимволичната дума са две взаимосвързани задачи. Времето на образуване на дадена дума се определя от широтата на кръга на диахронно тждествените и съответствия (които образуват нейното етимологично гнездо), от принадлежността им към определени езици и диалекти. В съответствие с това правило Д. Вестерман отбелязва, че широкото разпространение на дадено звукоизображение говори за неговата древност [1963: 200]. Този критерий без проблеми е приложим при изследване на обикновения лексикален състав на езика. При изследване на звукоизобразителни и в частност на звукосимволични думи обаче той се усложнява от трудностите, свързани с формалната и семантичната вариативност на този тип морфемии, с възможността за независим произход на морфемии, които изглеждат диахронно тждествени.

От своя страна определянето на етимологичното гнездо на изследваната дума предполага определяне на родствените и връзки и разграничаване на омонимите. Тези задачи се основават на понятието диахронно тждество, за определянето на което при звукосимволичните думи няма строги критерии. Може да се говори единствено за различна степен на вероятност на диахронното тждество. Вече отбелязахме, че родството между звукосимволични морфемии се определя въз основа на комплексна оценка на такива фактори като степен на родство между езиците, формална близост, изразяване на специфични или твърде общи значения с осезаема звукосимволичност. Например изразяването на едни и същи специфични конвенционални значения от формално тждествени звукоизобразителни думи в родствени езици с голяма степен на вероятност може да свидетелства за тяхното родство. Този факт говори за това, че конвенциализацията на думите се е извършила преди осъществяването на дивергентните процеси, довели до формиране на съответните родствени езици и диалекти (както е например в случая с цитираните по-горе индоевропейски названия за ‘рак, краб’).

При звукосимволичните думи поради пряката връзка между форма и значение е твърде висока вероятността за образуване на омоними. Освен това поради първоначалната семантична дифузност на звукосим-

воличния етимон в неговата еволюцията в по-голяма степен отколкото при обикновените думи са възможни случаи на омонимия от дивергентен тип (вследствие на разцепване на семантичната структура на многозначна дума). В такъв случай омонимичните от съвременна гледна точка звуко-символични думи следва да бъдат отнасяни към едно и също етимологично гнездо.

Времето на регистриране на звуко-символичната дума в писмени текстове също не може по безспорен начин да свидетелства за времето на нейното създаване, тъй като звуко-символизъмът е свойствен на устната реч (вж. по-горе). Писмената регистрация на думата може да свидетелства само за нейната конвенциализация, за прехода и в класа на обикновените думи на езика.

Реконструкция на звуко-символичната дума

От казаното за първоначалната формална дифузност и вариативност на звуко-символичната дума, за незакономерните формални промени в нея следва, че точната реконструкция на звуко-символичния етимон с помощта на фонетичните закони е невъзможна. Неговата форма може да съдържа нетипични за съответния праезик фонемни или нетипична за типичните фонемни дистрибуция. Реконструираната праформа трябва да се разглежда като обобщена в максимална степен, схематизирана и варираща още при раждането на думата. Както беше вече отбелязано, праформата на звукоизобразителната дума може да бъде реконструирана не като форма, съдържаща конкретни фонемни на праезика, а фонемо-типове, характеризирани се с определени артикулационни признаци.

Семантичната реконструкция на звуко-символичната дума включва реконструкцията на нейното първоначално значение, мотивиращ признак и междинни звена на семантичния развой. При реконструкцията на първоначалното звуко-символично значение етимологът трябва да има предвид, че то се характеризира с дифузност, неструктурираност. Затова са възможни трудности при експликацията му – от семасиологично и ономасиологично естество. Реконструираното първоначално звуко-символично значение трябва да се характеризира с емотивност, експресивност и образност и да се свързва с най-простите елементи от психофизиологичния универсум на човека. Например за цитираните по-горе славянски названия на ‘къдрав (за коса)’ може да бъде реконструирана следната варираща праславянска форма $*(k/g)VR-(k/g)VR-$, $*(k/g)R_-(k/g)R_-$, $*(k/g)V-(k/g)VR$, $*(k/g)VR$, $*(k/g)VR-k/g-$, $*(k/g)R_-(k/g)-$ и семантичен

развой: ‘рак, краб’ < ‘нещо несръчно, тромаво’ < ‘нещо разпростряно, разперено’. От своя страна първоначалното значение е развито от иконично обозначаваания от редуплицираната форма образ на ‘множественост’.

БЕЛЕЖКИ

¹ Изследването е осъществено с подкрепата на Унгарския фонд за научни изследвания ОТКА (№ 68568 К).

² Родена е нова наука – фоносемантика. Публикувани са редица изследвания с теоретичен характер (вж. например [Воронин 1982; Nuckolls, 1999; Hinton et al. 1994; Voeltz–Kilian–Hatz 2001]).

³ Надделява позицията за иконичен произход на езика, подкрепяна от факти на психолингвистиката, невролингвистиката, неврологията, лингвистичната типология, философията на езика [Cassirer 1944: 146; Воронин 1982: 129–145; Allott 1989; Burling 1999; Rolfe 2000; Koch 2001; Колева-Златева 2008: 51–54].

⁴ За синестезията (буквално „съусещания”) или синестемията (буквално „съусещания” и „съемоции”) като психофизиологическа основа на звуко-символизма вж. съответно [Marks 1975; Ramachandran–Hubbard 2001] и [Воронин 1982, 85–86].

⁵ Терминът е от социолингвистиката, където под „въвличане” (involvement) се разбира „всяко усилие на комуниканта – речево, жестикулационно или когнитивно – да вземе участие в комуникативния акт” [Nuckolls 1996: 80]. Много е важно изразяваните от звуко-символичната дума емоции да достигнат до адресата. Ср. с отбелязаното от Ст. Димитрова относно презрението (а то често се изразява от звуко-символичната лексика), „че се характеризира с високи показатели по скалата на интензивността и се нуждае за реализацията си от реалното или потенциално присъствие на съзнанието на адресата (подчертано от мен: Ж. К.-З.)” [Димитрова 2009: 94].

ЛИТЕРАТУРА

Абаев 1986: В. И. Абаев. Как можно улучшить этимологические словари // *Этимология* 1984. Москва, 7–27.

Байкоў-Некрашэвіч: Беларуска-расійскі слоўнік. Укл. М. Байкоў, С. Не-крашэвіч. Менск, 1925. Online – <http://slounik.org/bn>, Accessed: 15.03.2011.

БЕР: Български етимологичен речник. София: Издателство на БАН, 1971–

Блумфилд 1968: Л. Блумфилд. Язык. Москва.

Вестерман 1963: Д. Вестерман. Звук, тон и значение в западноафриканских и суданских языках // Африканское языкознание. Москва, 94–113.

Воронин 1982: С. В. Воронин. Основы фоносемантики. Ленинград.

Воронин 1990: С. В. Воронин. Этимология и фоносемантика (на материале тюркских и не-которых других языков) // Проблемы этимологии тюркских языков. Алма-Ата, 62–70.

Геров: Н. Геров. Речник на българския език. Фототипно издание. Т. I–VI. Т. VI събрал, наредил и изтъкувал Т. Панчев. София. (1895–1908), 1975–1978.

Даль 1955: Вл. Даль Толковый словарь живого великорусского языка. Набрано и напечатано со второго издания 1880–1882. Москва.

Димитрова 2009: Ст. Димитрова. Лингвистична прагматика. София. ЕСУМ: Етимологічний словник української мови. У 7-ми т. Т. I–V. АН УРСР. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Т. I–V. Київ. 1982–2006.

Журавлев 1974: А. П. Журавлев. Фонетическое значение. Ленинград.

Журавлев 1976: А. П. Журавлев. Типы значений слова и их мотивированность // Проблемы мотивированности языкового знака. Калининград, 20–25.

Колева-Златева 2004: Ж. Колева-Златева. О типологических критериях распознавания слов звуко-символического происхождения в этимологических исследованиях (На материале индоевропейских языков) // Slavica. 33. Debrecen, 23–42.

Колева-Златева 2008: Ж. Колева-Златева. Славянская лексика звуко-символического происхождения. Tractata Slavica Universitatis Debreceniensis. Vol. 1. Дебрецен, 2008.

Лаучюте 1982: Ю. А. Лаучюте. Словарь балтизмов в славянских языках. Ленинград.

Левицкий 1974: В. В. Левицкий. Фонема или признак? // Проблемы мотивированности языкового знака. Калининград: Издательство КГУ, 49–53.

Мартинов 1958: А. П. Мартинов. Народописни материали от Граово. Под ред. на акад. Ст. Романски. СбНУН. Кн. XLIX. София: Издание на БАН.

Москов 1964: М. Москов. Взаимоотношението между група славянски думи с оглед на произхода им // Известия на ИБЕ. XI. София, 137–149.

Москов 1969: М. Москов. Турски и тюркски заемки от звукоподражатели и незвукоподражатели характер в балканските езици // Годишник на СУ. ФСлФ. Т. LXII. София.

Ожегов–Шведова: С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. Толковый словарь русского языка. Издательство “Азъ”, 1992. Online: <http://ak.ak22.net/dict/>. Accessed: 15.03.2011.

Петков 1974: П. Петков. Еленски речник // БДПМ. VII. София, 3–175.

Поливанов 1968: Е. Д. Поливанов. По поводу звуковых жестов японского языка // Е. Д. Поливанов. Статьи по общему языкознанию. Москва, 295–305.

РСА: Речник српскохрватског књижевног и народног езика. Београд, Кн. I–, 1959–

Рудницький: Етимологічний словник української мови: У 2-х т. Укл. Я. Рудницький. Вінніпег–Оттава, 1962–1982.

Скаличка 1967: В. Скаличка. Исследование венгерских звукоподражательных выражений // Пражский лингвистический кружок. Москва, 277–316.

СРНГ: Словарь русских народных говоров. Т. 1– (ред. Ф. П. Филин, Ф. П. Сороколетов), Ленинград, 1965–.

Стойчев 1965: Т. Стойчев. Родопски речник // БДПМ. II. София, 119–314.

Стойчев 1970: Т. Стойчев. Родопски речник // БДПМ. V. София, 152–221.

Якобсон 1985: Р. Якобсон. Мозг и язык // Избранные работы. Москва, 270–286.

Allott 1989: R. Allott. The Motor Theory of Language Origin. Lewes, Sussex: Book Guild.

Bańkowski 2000: A. Bańkowski. Słownik etymologiczny języka polskiego. T. I – II. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Besnier 1990: N. Besnier. Language and Affect // Annual Review of Anthropology. Vol. 19, 419–451.

Bodomo 2006: A. Bodomo. The structure of Ideophones in African and Asian Languages: The Case of Daagara and Cantonese // Selected proceedings of the 35th Annual Conference on African Linguistics. Ed. J. Mugane et al., 203–213.

Burling 1999: Burling, R., Motivation, Conventionalization, and Arbitrariness in the Origin of Language. Online – <http://www-personal.umich.edu/~rburling/SantaFe.html>. Accessed: 15.03.2011.

Carnoy 1917: A. J. Carnoy. Apophony and Rhyme Words in Vulgar Latin Onomatopoeias // The American Journal of Philology. Vol. 38. No. 3, 265–284.

Cassirer 1944: E. Cassirer. An Essay on Man. An Introduction to a Philosophy of Human Culture. Garden City, New York.

Childs 1994: G. T. Childs. African ideophones // Sound Symbolism. Eds. L. Hinton, J. Nichols, J. Ohala. Cambridge: Cambridge University Press, 178–204.

DEX: Dicționarul explicativ al limbii române, editat de Academia Română și Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan”, ediția a II-a, 1998. Online – <http://dexonline.ro/>. Accessed: 15.03.2011.

Gebauer 1970: J. Gebauer. Slovník staročeský. Druhé nezměněné vydání. I–II. Praha. (1. Praha. 1894–1898).

Hinton et al. 1994: Sound Symbolism. Eds. L. Hinton, J. Nichols, J. Ohala. Cambridge: Cambridge University Press.

Joseph 1987: B. D. Joseph. On the Use of Iconic Elements in Etymological Investigation: Some Case Studies from Greek. Diachronica. International Journal for Historical Linguistics IV.1/2,1–26.

Karłowicz–Kryński–Niedźwiedzki: J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki. Słownik języka polskiego. T. I – VIII. Warszawa, 1900–1927.

Kilian-Hatz 2001: Universality and Diversity: Ideophones from Baka and Kxoe // Ideophones. F. K. E. Voeltz, C. Kilian-Hatz. (Eds.). Typological studies in language 44. Amsterdam: John Benjamins Press, 155–163.

Koch 2001: W. Koch. Consciousness, Communication, Speech. A Condensed View of the Origins of Language. Online – <http://webh01.ua.ac.be/apil/apil101/koch.pdf>. Accessed: 15.03.2011.

Lewis–Short: Lewis C.T., Short C., A Latin Dictionary. Online – www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059&redirect=true. Accessed: 01.03.2011.

Liddell–Scott: H.G. Liddell, R. Scott. A Greek-English Lexicon. 1940. Online – <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/resolveform?redirect=true>. Accessed: 01.03.2011.

LKŽ: Lietuvių kalbos žodynas. T. I–XX. Vilnius, 1941–2002, Online – <http://www.lkz.lt/dzl.php?1>. Accessed: 15.03.2011.

Machek 1971: V. Machek. Etymologický slovník jazyka českého. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha: Akademia.

Magnus 2001: M. Magnus. What’s in a word? Studies in Phonosemantics. Submitted to NTNU for evaluation for the degree ‘Doctor Philosophiae’ 4/20/01. Online – <http://www.trismegistos.com/Dissertation/dissertation.pdf>. Accessed: 01.11.2009.

Malkiel 1990: Y. Malkiel. Diachronic Problems in Phonosymbolism. Edita and Inedita, 1979–1988. Vol. 1. Amsterdam/Phyladelphia: John Benjamins Publishing Company.

Marks 1975: L. E. Marks. On Colored-Hearing Synesthesia: Cross-Modal Translations of Sensory Dimensions // Psychological Bulletin. Vol. 82, No. 3, 303–331.

Mikone 2001: E. Mikone. Ideophones in the Balto-Finnic languages // Ideophones. F. K. E. Voeltz, C. Kilian-Hatz. (Eds.). Typological studies in language 44. Amsterdam: John Benjamin’s Press, 223–234.

Muka: E. Muka. Słownik dolnosersbskeje rěcy a jeje narěcow. I–II. Reprint 1966. Pertohrad, 1911–1915, Praha, 1926, 1928.

Newman 2001: P. Newman. Are ideophones really as weird and extra-systematic as linguists make them out to be? // Ideophones. F. K. E. Voeltz, C. Kilian-Hatz. (Eds.). Typological studies in language 44. Amsterdam: John Benjamin’s Press, 251–258.

Nuckolls 1996: J. B. Nuckolls. Sounds Like Life: Sound Symbolic Grammar, Performance, and Cognition in Pastaza Quechua. Oxford: Oxford University Press.

Nuckolls 1999: J. B. Nuckolls. The Case for Sound Symbolism // Annual Review of Anthropology. Vol. 28, 225–252.

Ohala 1994: J. J. Ohala. The frequency code underlies the sound-symbolic use of voice pitch // *Sound Symbolism*. Eds. L. Hinton et al. Cambridge University Press, 325–347.

Pleteršnik: M. Pleteršnik. Slovensko-nemški slovar izdan na troške rajnega knezoškoga Ljubljanskega A. A. Wolfá. Uredil M. Pleteršnik, 1. 2. Ljubljana, 1894–1895.

Ramachandran–Hubbard 2001: V. S. Ramachandran, E. M. Hubbard. Synaesthesia – a window into perception, thought and language // *Journal of Consciousness Studies*. Vol. 8. No. 12, 3–34.

Regier 1998: T. Regier. Reduplication and the Arbitrariness of the Sign // *Proceedings of the Twentieth Annual Conference of the Cognitive Science Society*. Gernsbacher, M and Derry, S. (Eds.). Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 887–892.

Rolfe 2000: L. Rolfe. Phonestemes as primary word forms // Bichakjian, B. H., Chernigovskaya, T., Kendon, A., Möller, A. (Eds.), *Becoming Loquens: More Studies in Language Origin*. Frankfurt/M.: Lang, 123–148.

RJA: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I–XIX. Zagreb. 1880–1967.

SGP: Słownik gwar polskich. T. I–VI. Ułożył J. Karłowicz. Krakow: Drukarnia C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1900–1911.

Schuster-Šewc: H. Schuster-Šewc. Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober-und niedersorbischen Sprache. H. 1–24. Bautzen: VEB Domowina-Verlag, 1978–1989.

Skok: P. Skok. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I–IV. Zagreb, 1971–1974

Turner 1966: Turner R.L. *A Comparative Dictionary of the Indo-Aryan Languages*. London, New York, Toronto.

Vértes 1965: E. Vértes *Hangfestés és szószármaztatás* // *Magyar Nyelvőr*. 89/2, 157–164.

Voeltz–Kilian-Hatz 2001: Ideophones. F. K. E. Voeltz, C. Kilian-Hatz. (Eds.). *Typological studies in language* 44. Amsterdam: John Benjamins Press, 1–8.

Waugh 1993: L. Waugh. *Against Arbitrariness: Imitation and Motivation Revived, with Consequences for Textual Meaning* // *Diacritics*. Vol. 23, No. 2, 71–87.